

- *вектор Д* (соціальний), що розглядає взаємозв'язки з іншими інституціями (суб'єктами та об'єктами) (творчі об'єднання, спілки, музеї, філармонії, театри, студії, галереї, виставки, фотогалереї, громадські організації, бібліотеки, Internet-кафе та ін.) педагогічної взаємодії ЗЗСО та ЗПО в естетичному вихованні підлітків;
- *вектор Е* (ініціативний) спрямований від (суб'єктів ВЗ) підлітків, батьків підлітків до всіх суб'єктів педагогічної взаємодії в освітньо-виховному процесі ЗЗСО та ЗПО, порушує й підтримує суб'єкт-об'єктні та суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини в естетичному вихованні підлітків.

Отже, за розглянутих умов реалізації естетичного середовища взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти, розроблених і апробованих векторів означеної взаємодії видається ефективною інтеграція виховних зусиль в естетичному вихованні підлітків.

Список використаних джерел

1. Тарасенко Г. Щоб серце відгукнулось на красу. Середовищний підхід до організації освітнього процесу. *Дошкільне виховання*. 2015. № 6. С.10 – 15.
2. Міщик Л. І. Теорія і практика професійної підготовки соціального педагога: монографія. Глухів: ГНПУ ім. О. Довженка. 2011. 116 с.
3. Литовченко О. В. Соціальне становлення особистості у позашкільних навчальних закладах як проблема педагогічної науки. *Народна освіта*. 2010. URL: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua>.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. Київ, 1977. Т.3: Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи для сина. 1977. 670 с.
5. Нечволод Л. І. Сучасний словник іншомовних слів. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС. 2008. 768 с.

Система взаємодії сім'ї та школи як основних інститутів виховання дитини

Валентина Андрєєва,
 директор, учитель історії, «вчитель-методист»,
 Комунальний заклад «Кам'яноярський ліцей»
 Чугуївської міської ради Харківської області
Сергій Андрєєв,
 учитель географії, старший учитель

У статті, на основі аналізу нормативно-правових документів, обґрунтовано актуальність проблеми взаємодії сім'ї та школи як інститутів виховання в нових соціально-педагогічних реаліях. Розкрито соціально-педагогічні та психолого-педагогічні причини, які визначають протиріччя у взаємодії сім'ї та школи. Розглянуто мету, завдання, принципи організації та здійснення взаємодії сім'ї та школи. Сформульовано умови ефективної взаємодії учасників освітнього процесу.

Ключові слова: сім'я, педагоги, заклад освіти, виховання, взаємодія, комунікація, система.

Останнім часом у системі освіти виразно намітилася така значуща тенденція як повернення до школи виховання. Наразі система загальної освіти отримала

соціальне замовлення, яке було втілено в низці документів. Серед них: Закон України «Про загальну середню освіту», який визначає, що виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу; Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України та Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, які є методологічною основою виховного компонента загальної середньої освіти й містять чітке соціальне замовлення до закладів освіти; Концепція Нової української школи, яка визначає цілі, завдання, основні напрями виховання, очікувані результати й містить «Модель випускника нової школи» як носія національних і загальнолюдських традицій, почуттів патріотизму, любові до Батьківщини, високих моральних цінностей.

Багатофакторність процесу виховання суттєво ускладнює практичну реалізацію завдань, які поставлені державою перед закладом середньої освіти. Але, попри велике значення школи як інституту виховання, самотужки вона не може реалізувати покладені на неї задачі. У зв'язку з цим школа гостро потребує конструктивної взаємодії з іншим, так само значним, інститутом виховання – сім'єю. Саме сім'я визначає розвиток дитини на ранніх етапах онтогенезу. Так, Закон України «Про освіту» визначає батьків учасниками освітнього процесу та наголошує, що виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості.

Необхідність взаємодії школи та сім'ї визначали відомі педагоги-практики: Януш Корчак, А. Макаренко, В. Сухомлинський, М. Стельмахович та ін.

Наразі у взаємодії сім'ї та школи є багато проблем, які загострилися з початком воєнних дій та введенням дистанційної освіти. Учителі й батьки дуже часто пред'являють один до одного чисельні вимоги, обмінюючись звинуваченнями в неналежному виконанні обов'язків.

Розуміння причини цієї проблеми дозволить побудувати модель процесу взаємодії сім'ї та школи як суб'єктів виховання в сучасних умовах. Умовно причини, які викликають загострення відносин між учасниками освітнього процесу, можна розділити на соціально-педагогічні та психолого-педагогічні.

Соціально-педагогічні причини:

1. Зміна статусу навчального закладу та його діяльності. Школа надає освітні послуги. Позиція батьків – «Споживач завжди правий». По суті, це питання про статус педагога та його діяльність.

2. Школа втратила монополію на психолого-педагогічні знання. Рівень освіти сучасних батьків достатньо високий, а завдяки інформаційно-комп'ютерним технологіям психолого-педагогічні знання стали для них цілком доступними. Батькам здається, що вони самі чудово розуміються на питаннях виховання своєї дитини. Але потрібно розуміти, що в різноманітності психолого-педагогічної інформації проблематично розібратися навіть професіоналу.

3. Криза сім'ї як інституту виховання. Так, за даними ООН, Україна посідає перше місце у Європі за кількістю розлучень. Кожна четверта дитина народжується поза шлюбом. За різними джерелами, від 20 до 40% батьків взагалі не займаються сімейним вихованням.

Психолого-педагогічні проблеми:

1. Педоцентризм сучасних сімей, що формує специфічний тип особистості з порушенням балансу між соціальним та індивідуальним, з перекосом до останнього, призводить до конфліктів у системі «батьки-дитина», «учитель-учень», «учитель-батьки».

2. У сучасних дітей спостерігається зміна «авторитету статусу» на «авторитет особистості». Сучасна дитина не буде поважати іншу людину тільки за те, що вона старша за віком, учитель, батьки та ін. Авторитет у дитини доводиться «завойовувати» своїм ставленням до неї, професіоналізмом, особистісними якостями. Нерозуміння цієї особливості призводить до серйозних конфліктів, які ускладнюють взаємодію сім'ї та школи.

3. Недостатня професійна компетентність педагогів у питаннях виховання сучасних дітей та взаємодії із сучасними батьками. Насамперед, педагоги не завжди готові професійно реагувати в нестандартних ситуаціях.

4. Індивідуальні особливості учасників освітнього процесу. Наприклад: низька стресостійкість, рівень загальної культури та ін.

Як же побудувати взаємодію школи та сім'ї в сучасних умовах?

Насамперед, при побудові моделі взаємодії школи та сім'ї потрібно врахувати контингент дітей та їх батьків, кадрове забезпечення, традиції виховання, що склалися, традиції взаємодії закладу освіти й батьків учнів і врахувати всі означені вище причини.

Систему взаємодії сім'ї та школи можна поділити на такі блоки: мета, процес, результат.

Мета взаємодії сім'ї та школи як суб'єктів виховання визначається соціальним замовленням, яке визначене нормативно-правовими документами та конкретизоване залежно від особливостей закладу освіти, запитів батьків і потреб учнів.

Досягнення мети у взаємодії школи та сім'ї передбачає реалізацію таких завдань:

1. Активізація виховного потенціалу, надання сімейному вихованню цілеспрямованого, суспільно значущого характеру.

2. Підвищення психолого-педагогічної компетентності батьків.

3. Створення комфортних умов для дитини в сім'ї, оптимізація відносин між батьками та дітьми.

4. Організація позакласної роботи учнів, з урахуванням їхніх інтересів, прагнень, здібностей.

5. Ознайомлення педагогів із життєдіяльністю учнів за межами закладу освіти, їх інтересами, схильностями, поведінкою.

6. Профілактика емоційного вигорання батьків, учнів і педагогів шляхом формування механізмів психологічного захисту та самовідновлення.

Взаємодія сім'ї та школи повинна будуватися на таких принципах:

- цілісного підходу до організації та функціонування виховного процесу в сім'ї та в закладі освіти;
- наукової обґрунтованості змісту взаємодії;
- систематичності та безперервності взаємодії педагогів і батьків;
- самореалізації всіх учасників освітнього процесу;
- партнерства сім'ї та школи, що закріплює статус сім'ї як рівного партнера;
- опори на позитивні якості дитини.

Сам процес взаємодії може бути представлений етапами, які передбачають таку послідовність проходження: мотиваційний, діагностичний, комунікативно-діяльнісний та рефлексивний.

Перший, мотиваційний, етап націлений на актуалізацію потреб батьків і інтеграції із закладом освіти зусиль щодо питань виховання дітей. Він включає:

- формування у батьків, учнів довіри до школи як інституту виховання;
- використання спеціальних прийомів і психотехнік, спрямованих на встановлення контакту та ін.;
- роз'яснення батькам значущості конструктивної взаємодії сім'ї та школи.

Другий, діагностичний, етап взаємодії націлений на проведення діагностики сім'ї та кадрового потенціалу закладу освіти для побудови їх ефективної взаємодії. На цьому етапі доцільно здійснити:

- вивчення батьківського контингенту та особливостей сімейного виховання шляхом відвідування сімей, проведенням бесід, анкетування батьків;
- вивчення актуальних потреб батьків у питаннях виховання дітей, а також дослідження ступеня задоволеності батьків життєдіяльністю закладу освіти (анкетування, бесіди);
- аналіз кадрового ресурсу закладу освіти, який доцільно проводити шляхом аналізу особових справ педагогів, бесід, анкетування.

На третьому етапі взаємодії відбувається безпосередня організація комунікації сім'ї та школи з кількох напрямів діяльності з використанням різних форм. Серед основних напрямів взаємодії можна виділити такі:

- інформування батьків про організацію та зміст діяльності закладу освіти;
- психолого-педагогічне просвітництво батьків;
- сприяння сім'ї та надання їй психолого-педагогічної допомоги в організації сімейного виховання, а також індивідуальна робота з неблагополучними сім'ями;
- залучення сім'ї до організації спортивно-масової, туристично-краєзнавчої, дозвільно оздоровчої, художньо-естетичної роботи з учнями;
- залучення батьків до управління освітнім процесом.

У рамках означених вище напрямів взаємодії сім'ї та школи використовується цілий комплекс як традиційних, так і сучасних форм комунікації.

Серед традиційних форм комунікації варто виділити колективні (батьківські збори, лекторії, батьківські конференції та ін.), групові (взаємодія з батьківським комітетом, групові консультації, тренінги та ін.) та індивідуальні (бесіди, відвідування сімей, телефонні розмови та ін.).

Як показала практика дистанційного навчання, яке час від часу впроваджувалося через карантин, викликаний вірусом COVID-19, та безперервно з початком воєнних дій в Україні, дуже затребувані серед батьків і педагогів форми взаємодії з використанням інформаційно-комунікаційних технологій: сайт закладу, офіційна сторінка у Фейсбук, зустрічі (групові та індивідуальні) у програмах Zoom та Google Meet, блог практичного психолога, класного керівника, групи у Вайбер та ін. *Як переваги застосування ІКТ у взаємодії з батьками можна визначити* оперативне отримання інформації, індивідуальний підхід у поєднанні з груповою роботою, забезпечення діалогу між учасниками освітнього процесу з можливим залученням сторонніх спеціалістів.

Четвертий, результативний, етап взаємодії націлений на осмислення результатів взаємодії сім'ї та школи, корекцію та подальше прогнозування діяльності.

Оціночно-результативний блок системи взаємодії дозволяє оцінити ефективність комунікації сім'ї та навчального закладу як суб'єктів виховання. Дуже ефективно проводити самооцінювання на основі анкетування учасників освітнього процесу за допомогою Інформаційно-аналітичної системи для зовнішнього оцінювання та самооцінювання освітніх і управлінських процесів у закладах загальної освіти EvaluEd. Це дозволить виявити рівні взаємодії сім'ї та закладу освіти: перший (високий), другий (достатній), третій (вимагає покращення) та четвертий (низький).

Очікуваним результатом взаємодії сім'ї та школи є розвиток особистості дитини, її успішна соціалізація та самовизначення.

Створення системи взаємодії сім'ї та школи, як суб'єктів виховання, відіграє важливу роль в оптимізації процесу виховання підростаючого покоління. Однак, слід зазначити, що для реалізації ефективної взаємодії сім'ї та школи в реаліях сучасного суспільства потрібно створити відповідні умови:

- на рівні держави – удосконалення нормативно-правового регулювання взаємодії сім'ї та школи, створення в суспільстві позитивного іміджу педагога;
- на рівні педагогічної освіти – формування та вдосконалення професійної компетентності педагогів у питаннях виховання сучасних дітей та взаємодії їх із батьками шляхом підготовки майбутніх учителів і підвищення кваліфікації педагогів;
- на рівні закладу освіти – створення атмосфери довіри через максимальну інформаційну відкритість школи, доброзичливість до сім'ї, розуміння нагальних потреб, професіоналізму, витримки та стресостійкості педагогів, позитивного іміджу закладу освіти в громаді та області.

Отже, якщо буде налагоджений діалог між сім'єю та школою, – буде налагоджена продуктивна взаємодія щодо питань виховання. Батьки зможуть повною мірою нести законодавчо закріплену пріоритетну відповідальність за виховання дитини в сім'ї та реально реалізовувати своє переважне право й обов'язок на виховання дітей, а школа, у свою чергу, буде виконувати соціальне замовлення, покладене на неї державою.

Список використаних джерел

1. Аметова Е. Р. Про значення сім'ї у формуванні вільної особистості дитини [Текст] / Е. Р. Аметова // Педагогіка і психологія. Вісник АПН України. – 2006.
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – 2020 рік. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.
3. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – 2017 рік. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
4. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. – 2019 рік. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf>.
5. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – 2018 рік. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>.
6. Савченко О. Я. Досвід реформування української освіти: уроки і подальший поступ [Текст] / О. Я. Савченко // Шлях освіти. – 2010. – № 3. – С. 2 – 6.
7. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. – Київ, 1968. – 268 с.